

АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇAUDIT AS AN INSTRUMENT FOR PROVISION OF EFFICIENCY
AND PERFORMANCE OF THE PHYSICAL DECENTRALIZATION PROCESS

Проаналізовано місце державного аудиту в системі державного фінансового контролю. Досліджено дефініцію «державний фінансовий контроль». Обґрунтовано важливість впровадження системи державного фінансового контролю в управління процесом фіскальної децентралізації. Досліджено міжнародні стандарти державного аудиту відповідно до INTOSAI, сторони аудиту та їх загальні принципи. Проведено порівняльний аналіз видів державного аудиту, класифікованих INTOSAI. Обґрунтовано доцільність впровадження аудиту ефективності в систему державного контролю в управління процесом фіскальної децентралізації.

Ключові слова: аудит, міжнародні стандарти державного аудиту, державний фінансовий контроль, фіскальна децентралізація, ефективність.

Проанализировано место государственного аудита в системе государственного финансового контроля. Исследовано дефиницию «государственный финансовый контроль». Обосновано важность внедрения системы государственного финансового контроля в управление процессом фискальной децентрализации. Исследовано международные стандарты государственного аудита в соответствии с INTOSAI, стороны аудита и

их общие принципы. Проведен сравнительный анализ видов государственного аудита, классифицированных INTOSAI. Обоснована целесообразность внедрения аудита эффективности в систему государственного контроля в управление процессом фискальной децентрализации.

Ключевые слова: аудит, международные стандарты государственного аудита, государственный финансовый контроль, фискальная децентрализация, эффективность.

The place of the state audit in the system of state financial control was analyzed. The definition of "state financial control" was explored. The importance of implementing the system of state financial control in managing the process of fiscal decentralization was substantiated. The international standards of public audit in accordance with INTOSAI, the audit side and their general principles were investigated. A comparative analysis of the types of state audits classified INTOSAI was conducted. The expediency of introducing an audit of efficiency into the system of state control in the management of the process of fiscal decentralization was substantiated.

Key words: audit, international standards of state audit, state financial control, fiscal decentralization, efficiency.

УДК 657.6:336.025

Рекова Н.Ю.

д.е.н., професор, професор кафедри економіки підприємства
Донбаська державна
машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України
м. Краматорськ

Постановка проблеми. В основу управління процесом фіскальної децентралізації має бути покладено ефективність та результативність. Важливим напрямом забезпечення ефективності та результативності процесу фіскальної децентралізації може стати державний фінансовий контроль, а саме на особливу увагу заслуговує одна із його форм здійснення – державний аудит, що дозволяє об'єктивно оцінити інформацію згідно встановленим критеріям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань державного фінансового контролю та державного аудиту присвячені праці таких вчених О. Шевчук, В. Хомутенко, І. Луценко, А. Хомутенко, А. Хмельков, А. Саунін, В. Максимова, Ю. Слободяник, Н. Аюбов та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування доцільності впровадження аудиту ефективності в систему державного контролю в управління процесом фіскальної децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до А. Хмелькова [9, 10-11], державний фінансовий контроль можна охарактеризувати за двома напрямками:

як функція управління фінансами, де він виступає засобом поєднання функцій фінансового планування і прогнозування, а також фінансового

обліку та статистики, та передумовою здійснення функцій фінансового аналізу та регулювання.

як діяльність органів фінансового контролю, яка полягає в оцінці фактичного стану справ на підконтрольному об'єкті щодо його фінансово-господарської діяльності, спрямованої на забезпечення законності, фінансової дисципліни та раціональності формування, розподілу, володіння, використання та відчуження активів для ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових правовідносин.

На рис. 1 представлено взаємозв'язок дефініцій «фінанси» та «державний фінансовий контроль», відповідно до якого державний фінансовий контроль представляє собою «цілісне явище, окремий інститут у складі фінансової системи держави, що мусить забезпечити й гарантувати дотримання фінансово-господарського та бюджетного законодавства, доцільності державних витрат, економічної ефективності фінансово-господарських операцій державних підприємств і установ, фінансову безпеку держави, є кінцевою ланкою запропонованого нами логічного ланцюга [9, 14]».

В. Хомутенко, І. Луценко та А. Хомутенко визначають, що: «Державний фінансовий контроль дозволяє визначити ступінь досягнення запланованих соціально-економічних результатів, обґрунтувати напрями оптимізації публічних фінансів та

Рис. 1. Взаємозв'язок дефініцій «фінанси» та «державний фінансовий контроль»

підвищення фінансового потенціалу країни. Система державного контролю розкриває потенційні можливості структурних перетворень економіки з точки зору прийняття ефективних управлінських рішень, що забезпечують раціональне використання фінансових ресурсів з урахуванням суспільного розвитку країни [10, 7]».

Наразі державний контроль представляє собою важливу ланку в державному управлінні, яка передбачає зосередження уваги центральних та субцентральних органів влади не лише до забезпечення цільового характеру затверджених бюджетних доходів та видатків, але, перш за все, до обґрунтованості цих доходів та видатків з точки зору їх ефективності та результативності.

До основних тенденцій розвитку державного фінансового контролю, які будуть визначати розвиток цієї сфери діяльності в перспективі, відносять підвищення значущості контролю як функції управління, доцільності максимального використання експертного потенціалу державних контрольних органів у проведенні податково-бюджетної політики, включаючи питання збалансованості бюджетної системи, процесу фіскальної децентралізації, зміщення уваги на контроль ефективності та результативності фінансової політики, зокрема податково-бюджетної політики держави.

У матеріалах [4] наголошується, що серед вчених, практикуючих ревізорів та аудиторів активно обговорюється пропозиція про делегування певних контрольних функцій щодо перевірки державних витрат приватним аудиторським компаніям. Також демонструється підвищення значимості творчого підходу до державного фінансового контролю, необхідності формулювання та вираження вищими контрольними органами власної точки зору та бачення соціально-економічного розвитку в рамках політик центральних та суб-

центральных органів влади. Поряд з цим розглядаються проблеми стандартизації контрольної діяльності з акцентом на створення комплексного характеру державного фінансового контролю, який виражається в синтезі контрольної практики різних наукових підходів та видів фінансового контролю, а також в постійному пошуку оптимального співвідношення їх застосування.

Як наслідок до завдань державного фінансового контролю, в тому числі контролю управління процесом фіскальної децентралізації можна віднести:

- перевірку законності, ефективності та раціональності використання фінансових ресурсів, які знаходяться в розпорядженні держави і концентруються на центральному та субцентральному рівнях;

- визначення законності, обґрунтованості та цільової спрямованості витрачання бюджетних коштів суб'єктами господарювання;

- виявлення достовірності та повноти мобілізації коштів до центральних та субцентральних бюджетів;
- виявлення причин порушення фінансової дисципліни та запобігання виникненню таких ситуацій у майбутньому;

- формування достовірної, повної та неупередженої інформації про фінансові потоки центральних та субцентральних органів влади, фінансово-господарську діяльність економічних суб'єктів;

- виявлення скритих резервів фіскальної децентралізації;

- перевірка захищеності фінансових інтересів мешканців юрисдикцій тощо.

Традиційно до форм державного фінансового контролю відносять [2, 12]:

- інспектування – система обов'язкових дій з контролю, які спрямовані на документальне та фактичне обстеження господарських операцій, здійснених підприємством, установою або організацією, а також їх наслідків, бухгалтерського обліку та фінансової звітності для виявлення незаконної мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів, виявлення нестачі фінансових та матеріальних ресурсів, нецільового або неефективного їх використання, встановлення посадових і матеріально-відповідальних осіб, винних у порушенні законодавства та спричинених такими порушеннями фінансових втрат;

- перевірка – система обов'язкових контрольних дій, спрямованих на документальне обстеження окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ або організацій для виявлення незаконної мобілізації, розподілу або використання фінансових ресурсів;

- державний аудит – система зовнішнього незалежного публічного аудиту діяльності органів центральної та субцентральної державної влади з управління суспільними ресурсами.

Державний аудит представляє собою один із сучасних інститутів соціального контролю, «який виникає в умовах поширення ідей гуманізму та свободи як інституційний відгук на зміну уявлень людей про ієрархію взаємин між державою, суспільством і людиною [2, 12]».

Стандарти INTOSAI визначають державний аудит як систематичний процес, який дозволяє об'єктивно отримувати та оцінювати докази для визначення того, чи відповідає інформація або існуючі умови встановленим критеріям. Державний аудит є важливим, оскільки він надає законодавчим та наглядовим органам, посадовим особам та загальній спільноті інформацію, а також незалежні та об'єктивні оцінки управління та проведення державної політики, програм або інших дій [7, 9-10].

Державний аудит здійснюється на мікроекономічному та макроекономічному рівнях [2, 13].

На макроекономічному рівні державний аудит досліджує виконання програм соціально-економічного розвитку держави, окремих регіонів, а також використання ресурсів країни, діяльність окремих міністерств, відомств та інших урядових структур.

На макроекономічному рівні державний аудит досліджує фінансово-господарську діяльність державних і комунальних підприємств та бюджетних установ і організацій.

Як наслідок, на мікроекономічному рівні державний аудит – це невід'ємна частина інформаційного забезпечення управління суб'єктами господарювання державної та комунальних форм власності, а на макроекономічному рівні – одна з організаційних форм державного контролю, яка розв'язує стратегічні завдання [2, 13].

Аудит державного сектору зародився в Швеції на початку 1960-х рр. [11, 56]. У багатьох розвинених країнах Європейського союзу, США і Канаді він

займає майже 70% від загального обсягу контрольних заходів [3]. Для України державний аудит є однією з нових форм державного фінансового контролю.

У роботі В. Максимова та Ю. Слободняк [6] досліджено достатні та необхідні передумови становлення та розвитку державного аудиту в Україні. До них, зокрема, авторами віднесено:

суспільно економічні – побудова громадського суспільства, перехід до економіки знання, спрямованої на підтримання сталого розвитку, супроводжуються наявністю запиту суспільства на отримання достовірної інформації з незалежного джерела про стан та якість управління в державі;

інституційні – наразі у країні сформовано основні інститути, які дозволяють вбудовувати в їх систему інститут державного аудиту (як сукупність норм, правил та відносин);

організаційні – наявність контрольних органів державних фінансів та функціонування вищого органу контролю, який має закріплений конституцією статус;

інформаційно-технічні – наявність технічної можливості обробки значних баз даних, що передбачає застосування інформаційно-аналітичної системи та інформаційних технологій, які дають можливість підтримки контрольних та експертно-аналітичних заходів на всіх етапах їх проведення;

наукові – зміна підходів щодо кордонів та методів державного управління.

Зазначені передумови передбачають можливість та необхідність вбудови державного аудиту в управління процесом фіскальної децентралізації на основі системи стандартів Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI).

Як представлено у табл. 1 стандарти INTOSAI з державного аудиту поділяються на три рівні.

Таблиця 1

Міжнародні стандарти Вищих органів аудиту (ISSAI)

Стандарт	Назва	Дата прийняття, рік
1	2	3
<i>Рівень 1. Базові принципи</i>		
ISSAI 1	Лімська декларація керівних принципів аудиту державних фінансів	1977
<i>Рівень 2. Необхідні умови для функціонування вищих органів аудиту</i>		
ISSAI 10	Мексиканська декларація про незалежність вищих органів аудиту	2007
ISSAI 11	INTOSAI принципи та краща практика, що входить до незалежності вищих органів аудиту	2007
ISSAI 20	Принципи прозорості та підзвітності	2010
ISSAI 21	Принципи прозорості – Краща практика	2010
ISSAI 30	Кодекс етики	1998
ISSAI 40	Контроль якості для вищих органів аудиту	2010
<i>Рівень 3. Фундаментальні принципи аудиту</i>		
ISSAI 100	Фундаментальні принципи аудиту державного сектору	2013
ISSAI 200	INTOSAI стандарти аудиту – Загальні принципи	2001

Закінчення таблиці 1

1	2	3
ISSAI 300	Фундаментальні принципи аудиту ефективності	2013
ISSAI 400	INTOSAI стандарти аудиту – Стандарти звітності	2001
<i>Рівень 4. Керівні принципи аудиту</i>		
<i>4.1. Загальні принципи аудиту</i>		
ISSAI 1000-2999	Керівні принципи аудиту для фінансового аудиту (Financial Audit)	2007; 2010
ISSAI 3000-3999	Керівні принципи аудиту для аудиту ефективності (Performance Audit)	2004; 2010
ISSAI 4000-4999	Керівні принципи аудиту для аудиту на відповідність (Compliance Audit)	2010
<i>4.2. Керівні принципи з конкретних питань</i>		
ISSAI 5000-5099	Керівництво з аудиту міжнародних організацій	2004
ISSAI 5100-5199	Керівництво з екологічного аудиту	1998
ISSAI 5200-5299	Керівництво з аудиту приватизації	1998; 2001; 2004; 2007
ISSAI 5300-5399	Керівництво з IT-аудиту	1995
ISSAI 5400-5499	Керівництво з аудиту державного боргу	2007; 2010
ISSAI 5500-5599	Керівництво з аудиту коштів, виділених на попередження і ліквідацію наслідків катастроф	2006
ISSAI 5600-5699	Керівництво з експертних оцінок	2010
<i>INTOSAI керівництво із сумлінного управління (INTOSAI GOV)</i>		
INTOSSAI GOV 9100-9199	Внутрішній контроль	2007; 2010
INTOSSAI GOV 9200-9299	Стандарти бухгалтерського обліку	1995; 1998; 2010

Складено по [1]

Відповідно до стандартів INTOSAI застосування аудиту державного сектору сприяє відповідному управлінню, в тому числі управлінню процесом фінансової децентралізації, завдяки [7, 10]: наданню цільовим користувачам незалежної, об'єктивної та надійної інформації, висновків і думок, заснованих на достатніх та належних доказах, які відносяться до державних установ; посиленню підзвітності та прозорості, заохочення постійного покращення та стійкої впевненості у належному використанні державних коштів та активів, а також ефективності державного управління; підвищенню результативності тих органів в рамках конституційного устрою, які виконують загальний моніторинг та функції, які коригують уряд, а також відповідних за управління діяльністю, яка фінансується з державного бюджету; створенню стимулів для реформування шляхом надання знань, всеохоплюючого аналізу та обґрунтованих рекомендацій з покращення.

В державному аудиті роль аудитора виконує глава вищого органу аудиту та особи, яким делеговано повноваження проводити аудити (рис. 2).

Щодо відповідальних осіб, то ними можуть виступати фізичні та юридичні особи. В держав-

ному аудиті пов'язана з ним відповідальність визначається конституційною та законодавчою угодою. Відповідальні сторони можуть нести відповідальність за інформацію про об'єкт перевірки, за управління їм або за складання рекомендацій [7, 13].

Цільовими користувачами державного аудиту виступають фізичні особи, організації або їх групи, для яких аудитор готує звіт про результати перевірки. Цільовими користувачами можуть бути законодавчі та наглядові органи, ті, хто відповідає за державне управління або за роботу з населенням [7, 13].

Загальні принципи державного аудиту, незалежного від його виду, представлено на рис. 3.

Щодо видів державного аудиту, то відповідно до стандартів INTOSAI виділяють аудит фінансової звітності, аудит ефективності та аудит відповідності повноваженням.

Основною метою аудиту фінансової звітності є виявити, чи подається фінансова інформація установи відповідно до прийнятої системи фінансової звітності та законодавчої бази. Це досягається отриманням достатніх та належних аудиторських

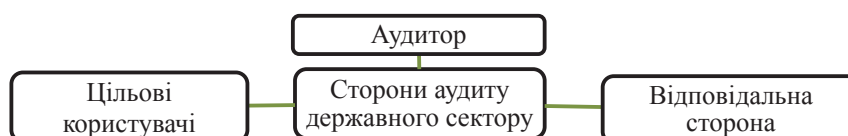

Рис. 2. Сторони аудиту державного сектору

доказів, які дозволяють аудитору скласти думку щодо відсутності у фінансовій інформації істотних викривлень через шахрайства або помилки [7, 11].

Аудит ефективності спрямований на те, щоб виявити, чи відповідають дії, програми та інститути принципам економії, ефективності і результативності і чи є додаткові можливості для їх вдосконалення. Ефективність оцінюється в порівнянні з відповідними критеріями, а також аналізуються причини відхилення від цих критеріїв і інші проблеми. Мета – відповісти на ключові питання аудиторської перевірки і надати рекомендації щодо поліпшення [7, 11].

Щодо аудиту відповідності повноваженням, то його основна мета – виявити, чи відповідає конкретний предмет розгляду чинним владним повноваженням, визначених як критерії. Аудит відпо-

відності виконується за допомогою оцінки (в усіх суттєвих аспектах) відповідності діяльності, фінансових операцій та інформації владних повноважень, які регулюють діяльність об'єкта аудиту. Ці владні повноваження включають правила, закони і нормативні акти, бюджетні резолюції, політику, встановлені кодекси, умови угоди або інші принципи державного регулювання раціонального управління фінансами державного сектора і поведінки посадових осіб [7, 11-12].

У табл. 2 представлено порівняння фінансового аудиту, аудиту ефективності та аудиту відповідності.

Серед усіх видів державного аудиту найбільш дослідженим є фінансовий аудит. Проте ключове значення для контролю ефективності процесу фіскальної децентралізації є аудит ефективності.

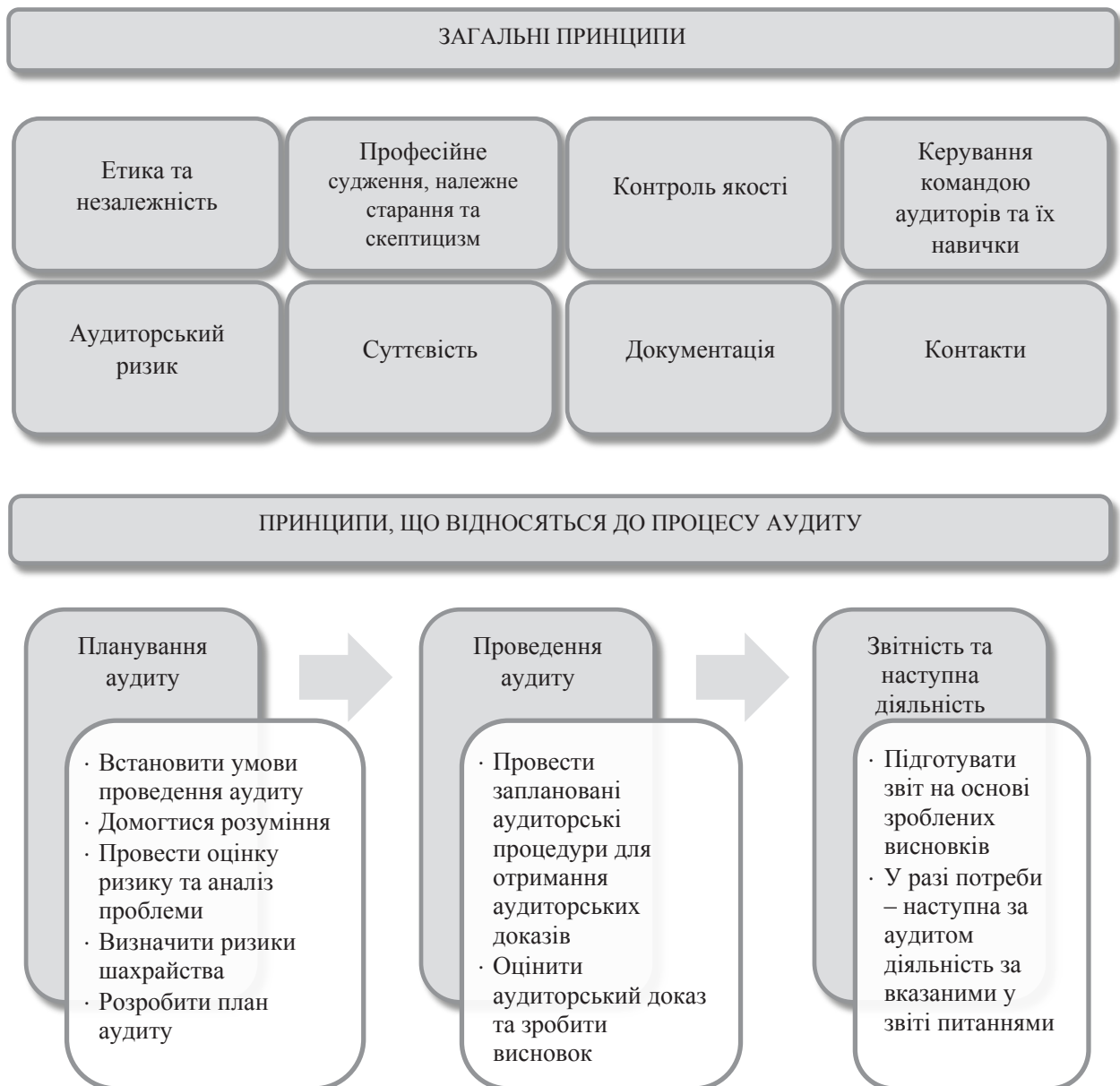

Рис. 2. Принципи аудиту державного сектору [7, 18]

Аудит ефективності включає аналіз умов, необхідних для забезпечення дотримання принципів економічності, результативності та ефективності [1].

Принцип економічності означає мінімізацію витрат ресурсів. Ресурси, які використовуються, мають надаватися вчасно, в потрібному обсязі, потрібної якості і за найкращою ціною.

Принцип ефективності означає отримання максимальної віддачі від доступних ресурсів. Він відноситься до взаємозв'язку задіяних ресурсів і результатів, з точки зору обсягу, якості та своєчасності.

Принцип результативності відноситься до досягнення поставлених цілей і бажаних результатів.

Як наслідок аудит ефективності можна розділити на: аудит економічності адміністративної діяльності на її відповідність адміністративним принципам і практикам; аудит ефективності використання людських, фінансових та інших ресурсів; аудит результативності діяльності об'єкту аудиту або програми щодо досягнення своїх цілей.

Аудит економічності дає відповіді на питання щодо: економічності використання людських, фінансових або матеріальних ресурсів; забезпечення максимальної економічності використання суспільних ресурсів шляхом застосування обраних методів діяльності та обладнання; відповідності управлінської діяльності існуючим адміністративним процедурам і належним правилам менеджменту.

Таблиця 2

Порівняння фінансового аудиту, аудиту ефективності та аудиту відповідності

Ознака	Фінансовий аудит	Аудит ефективності	Аудит відповідності
Цільова спрямованість	Виявити, чи подається фінансова інформація установи відповідно до прийнятої системи фінансової звітності та законодавчої бази	Виявити, чи відповідають дії, програми та інститути принципам економії, ефективності і результативності і чи є додаткові можливості для їх вдосконалення	Виявити, чи відповідає конкретний предмет розгляду чинним владним повноваженням, визначених як критерії
Предмет контролю	Цільове використання бюджетних коштів	Цільове використання бюджетних коштів, ефективність їх використання та результативність управлінської діяльності органів державної влади	Відповідність діяльності вимогам влади
Об'єкти	Організації, підприємства та установи	Організації, підприємства, установи, соціальні групи громадян	Організації, підприємства та установи
Методи	Документальна та фактична перевірка операцій з державними коштами та власністю, їх відображення в бухгалтерському обліку та звітності	Аналіз організаційної роботи, ситуацій; порівняльний аналіз, синтез; опитування, інтерв'ю, співбесіди, анкетування	Документальна та фактична перевірка відповідності діяльності, фінансових операцій та інформації про владні повноваження, які регулюють діяльність об'єкта аудиту
Законодавче нормування поняття	Нормований	Нормований	Ненормований
Результат	Визначення цільового/нецільового використання бюджетних коштів	Більш повна, якісніша картина використання державних коштів, ніж при проведенні фінансового аудиту; з'ясування – чи досягнуті цілі надання державних коштів	Оцінку стану дотримання законодавства, планів, процедур, контрактів в процесі управління фінансами центральних та субцентральних органів влади та використання коштів центральних та субцентральних органів влади
Наявність відповідних критеріїв та показників	Наявні	Є необхідність розробки критеріїв та показників ефективності	Є необхідність розробки критеріїв та показників відповідності повноваженням
Звіти	Звіти стандартизованої форми, висновки на основі фінансових документів; опис виявлених порушень та заходи з їх усунення	Звіти про результати, які можуть мати дискусійний матеріал, висновки, сформульовані на основі сукупності різноманітних аргументів та доказів, окремі конструктивні пропозиції	Звіти про відповідність повноваженням, які можуть мати дискусійний матеріал, висновки, сформульовані на основі сукупності різноманітних аргументів та доказів, окремі конструктивні пропозиції

Складено по [11, 5; 7]

Аудит ефективності відповідає на питання щодо: ефективності використання людських, фінансових та інших ресурсів; ефективності управління регулюванням, організацією, моніторингом та оцінкою державних програм; відповідності проведеної державної програми поставленим цілям та вимогам; можливості досягнення цілей державних програм найменш витратними способами.

Аудит результативності відповідає на питання щодо зв'язків між цілями та завданнями, результатами та зусиллями: можливість досягнення цілі за допомогою витрачених ресурсів та виконаних дій; отримання саме очікуваних результатів від державної програми, а не будь-яких інших.

Відповідно до А. Сауїна [8, 27] необхідність впровадження аудиту ефективності в систему державного контролю обумовлена низкою причин.

Висновки з проведеного дослідження. Адаптуючи причини до доцільності вбудови аудиту ефективності в управління процесом фіскальної децентралізації, можна відзначити таке: по-перше, підвищення ефективності процесу фіскальної децентралізації є важливою передумовою вирішення соціально-економічних проблем. Аудит ефективності дозволяє не лише оцінити ступінь ефективності використання коштів субцентральних органів влади, але й визначити необхідні заходи щодо її покращення; по-друге, у зв'язку з тим, що бюджет є найважливішим інструментом реалізації соціально-економічної політики субцентральних органів влади, для виконання цієї задачі доцільно, перш за все, суттєво підвищити ефективність системи управління процесом фіскальної децентралізації. Останній не може бути ефективним без адекватної системи державного фінансового контролю, яка має включати поряд з фінансовим аудитом і аудит ефективності. Це пов'язане з тим, що фінансовий аудит дозволяє визначити ефективність фінансового управління, забезпечуючи використання бюджетних коштів у відповідності до законодавчо встановлених показників та їх цільовим призначенням. Слід зауважити, що такий вид державного фінансового контролю має не забезпечує повноцінної оцінки та представляє собою пасивний підхід до оцінки ефективності реалізації поставлених цілей та задач економічної політики субцентральних органів влади. Поряд з цим аудит ефективності має більш широкі можливості для застосування та оцінки ефективності реалізації соціально-економічної політики субцентральних органів влади та фінансового управління субцентральним бюджетом; по-третє, впровадження аудиту ефективності в систему управління процесом фіскальної децентралізації має велике значення для суспільства, адже його результати

дозволяють мешканцям юрисдикції зрозуміти, які цілі соціально-економічного розвитку є пріоритетними для відповідного субцентрального органу влади, зробити діяльність субцентральних органів влади з управління бюджетом більш відкритою та прозорою, визначити, наскільки ефективно субцентральні органи влади досягають поставленої мети соціально-економічного розвитку відповідного регіону, зрозуміти, наскільки результати використання державних коштів забезпечують задоволення потреб різноманітних верств населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. INTOSAI [Електронний ресурс]. – Матеріали сайту International Organization of Supreme Audit Institutions: – Режим доступу: <http://www.intosai.org/>
2. Ангелина І. Стратегический аудит в системе государственного финансового контроля / И. Ангелина // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 3. – С. 194-198.
3. Аюбов Н. Аудит эффективности планирования и использования государственных средств / Н. Аюбов // Учет и статистика. – 2008. – № 9. – С. 124-132.
4. Гусева Н. Эффективное государство – 1 / Н. Гусева // Тезисы докладов XIII Апрельской Международной научной конференции «Модернизация экономики и общества» (3-5 апреля 2012 г.), г. Москва.
5. Друкер П. Управление, нацеленное на результаты: пер. с англ. / П. Друкер. – М.: Техническая школа бизнеса, 1994. – 548 с.
6. Максимова В. Предпосылки становления и развития государственного аудита в Украине [Електронний ресурс] / В. Максимова, Ю. Слободяник. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2918/2918/1/Предпосылки%20становления%20и%20развития%20государственного%20аудита%20в%20Украине.pdf>
7. Основопологающие принципы аудита государственного сектора [Електронний ресурс] – Матеріал сайту EUROSAI. – Режим доступу: <http://www.eurosai.org/handle/404?exporturi=/export/sites/eurosai/content/documents/others/ISSAI/ISSAI-100-ruso.pdf>
8. Сауин А. Аудит эффективности в государственном финансовом контроле: научно-методическое пособие / А. Сауина. – М.: Финансовый контроль, 2004. – 144 с.
9. Хмельков А. Державний фінансовий контроль: навчальний посібник / А. В. Хмельков. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 549 с.
10. Хомутенко В. П. Адміністрування податків, зборів, платежів: навч. посіб. / В. Хомутенко, І. Луценко, А. Хомутенко / за заг. ред. В. Хомутенко. – Одеса: «Атлант», 2015. – 314 с.
11. Шевчук О. Государственный аудит в системе финансового контроля / О. Шевчук // Финансовый контроль. – 2013. – № 20. – С. 56-64.